

děláte svým kamarádům. Stejně divné by asi bylo, kdybyste se ke svému kamarádovi začali chovat stejným způsobem jako ke svému učiteli. Zkrátka kdyby se různá pravidla chování pomíchala nebo kdyby žádná neexistovala, nikdo z nás by nevěděl, co může od druhého očekávat.

Těm pravidlům, která zajišťují soudržnost společnosti, normální mezilidské vztahy i normální život společenských skupin, se říká společenské (sociální) normy. **Společenské normy jsou závazná pravidla lidského chování.** Jejich závaznost znamená, že pokud se jimi někdo neřídí, dochází se do konfliktu s druhými lidmi a musí počítat s jejich zápornou odezvou – postihem, trestem.

Společenských norem existuje několik druhů. Například ty, kterým se říká **konvence**, nás učí chovat se v souladu s určitým převládajícím míněním veřejnosti (například pokud jde o módu). Jiné se nazývají **zvyky a obyčeje**. Vznikají tak, že lidé dlouho opakují určité jednání, až se stane závazné (například některé svatební a pohřební zvyky). Avšak ne všechny zvyky a obyčeje jsou normami: například osobní zvyky (podpávat při čekání na autobus) nebo lidové obyčeje (malování kraslic o Velikonocích) nejsou všeobecně závazné. Existují také **normy slušného chování**, které nás učí jednat zdvořile, ohleduplně a přiměřeně nejrušnějším společenským situacím. Jistě byste dokázali jmenovat mnoho příkladů, jak tyto normy slušného chování neumíme dodržovat. Pokud se některé uvést a zdůvodnit, proč lidé tyto normy nedodržují. Významné jsou také **normy morální**, které nás učí rozlišovat mezi dobrem a zlem (vycházejí zvnitřku – z našeho svědomí), a **normy náboženské**, které většinou předepisují určité závazky náboženského rázu (například povinné způsoby obřadů). Pro každou společnost jsou důležité **normy právní**. Za jejich nedodržení nám hrozí trest, který stanovují zákony. Zapomenout nesmíme ani na **hygienické normy**. Dodržovat je se jistě vyplatí. Usmadňuje nám to život a chrání to naše zdraví.

Nyní již víme, že existence společnosti je možná jenom tehdy, když jsou její části soudržné, tedy když se společenské vztahy řídí společenskými normami. To však samo o sobě nestačí! Jak by vypadala například společnost, kde by se lidé řídili jenom normami, které jim pod hrozbou trestu ukládají určitou povinnost? Představte si například, že rodiče Moniky by se o ni starali jen z povinnosti, a ne z lásky. Kdyby se Václav začal topit v řece, pomohli by mu jeho známí jen ze strachu před trestem, který by jim jinak hrozil za neposkytnutí pomoci.

Vidíte, že **soudržnost ve společenských vztazích musí být založena ještě na něčem hlubším než na pouhém dodržování společenských norem** – na vědomí vzájemné blízkosti všech lidí, na přirozené po-

třebě si navzájem pomáhat a chránit se. Důležitou roli tu hrají zejména city, autorita založená na úctě a uznání či vědomí užitečnosti a vzájemné prospěšnosti lidské spolupráce.

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. *Vysvětlete, co to jsou společenské normy a k čemu jsou dobré.*
2. *Vymenujte některé druhy společenských norem a uveďte konkrétní příklady (ze života) jejich porušování.*
3. *Jaké jsou základní hodnoty, na nichž je (vedle společenských norem) založena soudržnost společnosti?*

Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá

Společenské normy jsou nutné, neboť se nelze vždycky spolehnout na to, že se k sobě lidé budou sami od sebe chovat **vstřícně, citlivě a ohleduplně**. Umožňují, aby zůstal zachován základní předpoklad existence každé společnosti – jistota, že lidé budou v co největší míře dodržovat daná pravidla. Kdyby tato jistota ve společnosti neexistovala nebo byla jen malá, mohli by se lidé pro sebe stát navzájem **zcela nevypočitatelnými, a tudíž nebezpečnými**. Všichni by se navzájem považovali za možné nepřátele, ve společnosti by zavládla **vzájemná nedůvěra** a podezřavost. Aby k takovému ohrožení společnosti nemohlo docházet, existují společenské normy, které nás nutí brát ohledy na druhé.

Bohužel je zřejmé, že lidé neberou vždy ohledy na druhé lidi a často společenské normy porušují. Například tatínek Petry, který opustil její maminku i ji a přestal se o ně starat, ztratil lásku vůči svým dvěma blízkým lidem. Ale tuto manželskou a otcovskou lásku nenahradil ani soucitem vůči nim, ani vědomím mravní odpovědnosti za jejich další osud. A dokonce pustil z hlavy i povinnost, kterou mu ukládá zákon, totiž poskytovat své dceři výživné. Podobně třeba chlapec, který týrá svou kočku nebo psa, nejenže není schopen obyčejného soucitu s jinou živou bytostí, ale ani si neuvědomuje, že porušuje pravidlo, které lidem zakazuje páchat na jiných bytostech zlé skutky.

Jak se společnost brání proti porušování společenských norem? **Spolu se společenskými normami musí existovat i prostředky, které donutí členy společnosti, aby se podle nich skutečně chovali.** Tyto donucovací prostředky jsou velmi různé. Například chováme-li se hrubě, nezdvořile, dočkáme se zpravidla stejné odezvy od těch, vůči nimž jsme se provinili. Když Slávek bezohledně odstrčí společnického při nastupování do tramvaje, musí počítat s tím, že podle hesla „na hrubý pytel hru-

bá záplata“ od něj uslyší dosti nepřijemná slova na svou adresu, nemluvě už o opovrhlivých poznámkách dalších cestujících.

Při porušování jiných společenských norem se setkáváme s **postihem v podobě opovržení** přátel, známých či veřejnosti vůbec. Například Petřin tatínek z jednoho z našich předchozích příkladů bude vystaven odsouzení lidí, kteří ho znají: stane se terčem různých hanlivých řečí a někdy z jeho dosavadních přátel se s ním zřejmě přestanou stykat.

Ostrakismus a exkomunikace

Tato cizí slova mají význam „vyloučení jednotlivce z jeho pospolitosti“. Starověcí Řekové konali nad těmi, kdo mohli být nebezpeční pro svobodu obce, takzvaný střepinový soud, kterým rozhodovali o vypuzení či setrvání podezřelého občana v obci. Napsali jméno podezřelého na hliněný střep (řecky *ostrakon*); ten, který dostal při konečném soudu nejvíce hlásů (byl nejvíce podezřelý), musel na deset let opustit hradby města. Církev zase mívala ve zvyku exkomunikovat (vyobcovat) ze svého středu neposlušné věřící. Podobné je to například i s odsouzením zločince do vězení. Říkáme, že se svým prohřeškem sám vyloučil z řad slušných lidí. S tresty obdobnými ostrakismu a exkomunikaci se setkáváme velice často: ničím jiným například není ono dětské „když jsi takový, tak si s tebou nebudeme hrát“.

Ne vždy si dobře rozumíme. Myslíte si, že „ruční“ výměna názorů je ta nejvhodnější?

Velmi závažné bývají důsledky pro toho, kdo se dostane do rozporu se zákony. **Tomu, kdo porušuje zákon, hrozí zákonem stanovený trest** – například pokuta nebo vězení. Často bývá **porušení zákona současně i porušením morální normy**. Například zabít člověka je zlým skutkem, který se setkává s opovržením veřejnosti, ale zároveň je to i zločin, který musí společnost jako celek prostřednictvím státu potrestat. Prodávač, který okrádá své zákazníky, musí počítat s tím, že kromě vězení mu hrozí také nezájím a ztráta zákazníků, kteří mu přestali důvěřovat. Šířitel pomluv se musí smířit s tím, že kromě trestu, který mu vyměří soud, se může sám stát terčem pomluv druhých lidí. Zároveň na nás působí i jakýsi vnitřní soud – naše vlastní **svědomí**.

Existují tedy nejrůznější způsoby postihů, které užívají jedni lidé vůči druhým, společenské skupiny vůči svým členům nebo vůči sobě navzájem a společnost jako celek proti svým ohrožovatelům. **Uplatňování postihu za nedodržování společenských norem zaručuje soudržnost celé společnosti i soudržnost jejích částí.**

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. Proč je nutné dodržovat společenské normy? Jaké nebezpečí hrozí při jejich porušování?
2. Pokuste se vysvětlit, jaké formy postihu používá společnost vůči svým členům.
3. Zamyslete se nad tím, zda může být smích nebo posměch také druhem postihu za porušení nějaké společenské normy. V jaké situaci například?

Opakování – matka moudrosti

- Společnost jako celek tvoří určité množství lidí navzájem spojených poměrně pevnými či trvalými vztahy. Lidi může spojoval například společný původ nebo společný život na území jednoho státu. Společnost není totožná se státem nebo národem.
- Společenské normy jsou závazná pravidla lidského chování. Jejich dodržování zaručuje soudržnost společnosti jako celku. K nejvýznamnějším společenským normám patří zvyky, obyčejy, normy slušného chování, normy morální, náboženské a právní.
- Soudržnost společnosti musí být založena ještě na něčem jiném, hlubším, než je dodržování společenských norem: na vědomí vzájemné blízkosti všech lidí, na přirozené potřebě vzájemné spolupráce a pomoci.